

ՀԱՅ ՀԱՆՁԱՐՆԵՐ ԳՆԱՀԱՏՈՒՄԸ

Պր. Յակոբ Տամատեանի գեղարուեստա-
կան նոր արտադրութիւնը

Թերեւս ինքնագովութիւն պիտի նկա-
տուէր ընթերցողներէ՝ եթէ մեր կողմանէ
իազմալէպի էջերու մէջ գնահատումի և
սքանչանքի տողեր զետեղէինք Մուրատ-
Ռափայելեան վաղեմի աշակերտին և Մը-
խիթարեանցս յիշեալ եղբայրագրին՝ ար-
ժանեաց և արհեստագիտական տաղանդի
մասին:

Բայց սակայն, Կազբ տը Լոզանի մէջ
Գեղարուեստից հմուտ քննադատի մը (Da-
vid անուն) վերջերս հրատարակած յո-
դուածը կարդալով՝ գոհութիւն կը զգանք՝
զուտին խօսքերը մեր լեզուով հետեւալ
իմաստներու փոխարկել:

Ի Լոզան Ս. Ֆրանչիսկոսի հրապարակի
խանութիւններուն ներսը՝ խոքազնին գեղ-
րուեստասէրը զմայելիով պիտի կանգ առ-
նու ապակափեղկի մը դիմաց, թէր զետե-
ղուած են կրկնեփ հողեղէն երեսանկար-
ներ (panneaux de terre cuite). ու
րոնց հեղինակը barbotines կ'անուանէ
զանոնք:

Լառուս բաղագիրըը պարտադիրն կը
սահմանէ, մածկառով նկարակերտութիւն իւն-
ցեղեկ անօրենքու վրայ՝ որոնք մեղով կրակի
մէջ կրկնեկ անգամ եփուած են:

Ի ցոյց դրուած գողտրիկ մածկառու-
կերաններու հեղինակը Կ. Պոլիս ծնած Հայ
մըն է, Յակոբ. Յ. Տամատ անուամբ, որ
այժմ Լոզան հաստատուած է: Թիշեալ
պարոնը մեզ կը տեղեկացնէ որ իւր պար-
տադիրն պատրաստելու գործելակերպը՝ սո-
վորական եղանակէ բոլորովին տարբեր
կ'ըլլայ: Ահա իւր մեթոտը:

Փառլինի երկու պատաստներ (rouleau)
վրայէ վրայ զետեղելէ վերջ ըթմամատնե-
րով կը ճնշէ, իւրաբու կը զօդէ, և զծո-
ցով հարթելով, ուղղանկիւն ձև մը կու
տայ: Ապա գանձայ սեղանի մը վրայ կը

զետեղէ և երկու, երեք օր հանգիստ կը
ձգէ մինչև որ քառլինի զանգուածին չա-
փազանց խոնաւութիւնը զանէն ծծուի:
Յետ որոյ արհեստագէտը ձեռքն առնելով
վրձինը՝ կը նկարէ քառլինի վրայ ինչ
որ պէտք է, բայց միայն հինգ կամ վեց
տեսակ ջրաներկեր կարող է գործածել՝
որոնք եփումի կը դիմանան՝ չեն այլա-
գունիր: Կարմիր ներկը բացարձակապէս
չէ կարելի ներմուծել պատկերներու մէջ՝
այլ միայն կապոյտ, կանաչ, դեղին և
միմագոյն հողերու գոյները գործածելի են:

Պր. Տամատ ստիպուած է երկու ժա-
մուան մէջ հապճեպով նկարել և աշխա-
տութիւնը լմացընել, վասն զի քառլինը
փութով կը ծծէ վրան զծագրուած ներ-
կերը և կարելի չըլլար վերստին վերձ-
նոտել պատկերը:

Այս ոճով երբ հեղինակը զանազան
գործեր պատրաստ կ'ունենայ, կը սկսի
փուռի մէջ զետեղելով եփել՝ հետզհետէ
մինչև սպիտակ ջերմութեան բարձրացը-
նելով՝ տաքութեան աստիճանը, ապա կա-
մաց կամաց եփումի կրակը կը մեղմացնէ
մինչև որ բոլորովին ջերմութիւնը կը նուա-
զի: Այս գործողութիւնը որ 4, 5 օր կը
տևէ՝ պատճառ կ'ըլլայ ձեռագործներուն
երբորդ մասին կոտորտուելուն կամ ծուրու-
կելով փճանալուն:

Փուռէն դուրս հանուելէ վերջ, կը զար-
մանայ մարդս տեսնելով որ եփուած քառ-
լինէ տախտակներու երկու երեսին վրայ
ալ մի և նոյն նկարը գոյացեր է յար և
նման, մինչդեռ արհեստագէտը մէկ երեսը
միայն զծագրած կ'ըլլայ:

Բայց սակայն գործողութիւնը այսչա-
փով լմացած չըլլար: Պր. Տամատ իւր
ձեռակերտները ջնարակի (vernis) մէջ ըն-
կըղմելով հանելէ, աւելորդ հեղանիւթը
կաթկթեցնելէ վերջ՝ պէտք է դարձեալ
փուռի մէջ ներմուծէ, և վերոյիշեալ ու-
ճով սպիտակ ջերմութեան ներգործութեա-
նը ենթարկէ և յետոյ կամաց կամաց
պաղեցընէ: Այս աշխատութեան միջոցին
ևս ձեռագործներէն ոմանք կը կոտորտուին,
կը փճանան. իսկ ողջ մնացածները փու-

ռէն դուրս հանուելով՝ երբ ջնարակի վրայ
ևս նկարները գողտրիկ տողորուած տես-
նուին՝ աշխատութիւնը վերջացած է՝ Ը-
Լայ:

Դիւրահասկանալի է որ այս գործեալ-
կերպը պր. Տամատ արհեստագիտին շատ
սուղի կը նստի, սակայն ինքը հիանալի
յաջողութեամբ կը պսակուի, փառաւոր
արգասիք առաջ բերելով կրկնիկ քառիկնի
վրայ: Եւ յիշատի իւր պարզոյիկները կամ
թրծեալ քառակուսեանները (carreaux)
սակաւագիւտ ձեռագործներ՝ գեղարուես-
տական արտադրութիւններ են:

Պր. Տամատի ճարտարութեան ապա-
ցոյց մ'ալ այս է, որ կարծիք ներկ գոր-
ծածելու անկարելիութեան մէջ գտնուելով
հանդերձ՝ (վասն զի բարձր ջերմութեան
ժէջ կարմիրը սև գոյնի կը փոխուի), ինքը
իւր ձեռագործներուն մէջ կը ցուցնէ այդ
գոյնը՝ պարզապէս իրեն համար գործա-
ծելի եղած սակաւաթիւ ներկերուն ամե-
նաճարտար ներհակութիւններու (contra-
stes) արդիւնքին ապաւինելով:

Մի և նոյն ապակափեղկի մէջ Պ. Տա-
մատ իւզաներկ պատկեր մ'ալ ցուցադրած
է որ Մարմարայի ծովուն վրայ մըրիկ մը
կը ներկայացնէ: Հոն՝ խաժագոյն կոհակ-
ներու ալեբախութեանց գողտրիկ արդիւն-
քը ենթադրել կու տայ՝ որ ինքը մեծապ-
նուն Ռուսահայ Այվազովսկիի ծովանկարչի
աշակերտն է:

Պ. Տամատ իւր քովը կը պահէ Վոս-
փորի և վենետիկոյ զանազան բնանկարներ՝
որոնց մէջ ինքը շատ տարիներ ապրած
է, և Պերկամոյի լեռներու տեսարաններ
ևս ունի՝ որոնց մէջ զանազան ամառներ
կեանքն անցուցած է:

Իւր վրձինը վառ ոգի, կեանք և լոյս
կ'արտացոլայ, և թերեւ մեր կողմերու հա-
մար իւր այժմեան արտադրութիւններն
չափազանց դատուին. սակայն պէտք է
գիտնալ որ իւր տեսանելիքը դեռ կը
խտրտայ Արեւելքի և Խալիլոյ գոյներու
սաստկութիւններէն: Եւ մենք անդրաւ-
պեանքս վարժած մեր երկրի ու երկնքի

աղօտ լոյսին՝ չափազանցութիւն կը կար-
ծենք տեսնել Պր. Տամատի նկարներուն
մէջ, մինչդեռ հազիւ թէ անցնինք Պաւե-
նոյի վրայ Պորրոմեան կղզիները, կամ
Խալիլոյ սահմանը՝ հոն մեզի համար՝
բնականէ շատ աւելի գոյներու ամբողջու-
թիւններ կը ներկայանան դիտողացս: Ու
սուսնասիրելի խնդիր մ'է այս:

1901ին Պր. Յ. Տամատեան գտնուելով
ի Պրագայի՝ բարեհաճեցաւ մեր Երկգարեան
Յօրեւանի առթիւ նուիրել մեզ երկու
սքանչելի ծովանկարներ՝ որոնց ջուրերու
փրփուրներուն ամբողջութիւնը զմարդ ի-
րականութեան առջև գտնուիլ կը կարծե-
ցնէ:

Միւրթարայ սանդուխին վրայ, Պ. Ռա-
շինջազեանի Ալբարատ և Սեան կղզին
ներկայացնող պատկերներու կից գտնե-
ղիցնք վերջերս Սև ծովու տեսարան մը
դարձեալ նուիրուած Պր. Յ. Տամատեանէ:
Տրապիզոնի փոխնքի վրայ կը տեսնուին
լուսնին լուսով շրջող էակներ, անդին ա-
պառած ժայռերու մէջ զդեակ մ'է մի-
ջինգարեան՝ որ աղօտ լուսաւորուած է,
իսկ թուի թուի ամպերու տակէն լուսնի
ճառագայթները զարնելով սև և ջուրերու
ալիքներուն վրայ կը ցոլացնեն արծա-
թեայ լուսնի շողեր հմայիչ՝ մինչ ան-
դին տաճիկ փուռի մը կրակին բոցավա-
ռութիւնը՝ այնպիսի չքնաղ ներհակութիւն
կը պատճառէ, որ դիտողը կը ստիպուի
կանգ առնուլ և հիացումով հարցնել՝ Թէ
ինչպէս կը կոչուի վարպետ գծագրիչը:

Այս տարի մեր պատուական Եղբայ-
րակիցը ուրիշ հրապուրիչ և շատ յաջող
նկար մը ևս նուիրեց, պատուաբեր յի-
րաւի իւր և Հայրութեան անուան, Բա-
նի որ բանիմաց այցելուներ ոչ միայն կը
հիանան դիտելով՝ այլ նաև մինչև հազար
ֆրանք կը խոստանան մեզմէ գնելու հա-
մար:

Նիցցայի ծովեզերեայ տեսարան մ'է ան:
Վերջալուսոյ արեւ բարակ դեղնորակ ամ-
պերու ետև կը տեսնուի. կանաչագեղ

ծովու ալիքները լուսաւորուած են անոր ճառագայթներէն՝ մոզական ցլմունք մը սփռելով ամէն կողմ, մինչդեռ հեռուն առաջաստանաւ մը կը սուրայ դէպ ի նպատակ՝ ուրիշ նաւ մը երկաթը նետած կը տատանի ալիքներու վրայ, իսկ անոր նաւաստիները մեծ նաւակով դէպ ի քարափ յառաջելու կը ճգնին, կոհակները ճեղքը տեւու ամէն ուժ թափելով:

Երովուն մէջ երկարող լեռնաշղթային քարձունքները և ելէջները՝ կարծես տեղափոխուող նուրբ մշուշով պատուած են, իսկ քաղաքը մատախուղի մէջ պաշարուած կը թուի: Նկարին ամբողջութիւնը և մա-

նրամասնութիւնը կը դիտենք ու կը դիտենք և միշտ աւելի ախորժ մը կը զգանք, փրկասփայլութիւնը և բանաստեղծութիւնը իրականութեան հետ ներդաշնակօրէն պատկերացած տեսնելով կտաւի վրայ վարպետ արհեստագետէն: Եթէ զայն վաճենք երաժշտութեան հետ համեմատենք, թերևս չափազանցութեան մէջ ինչ կած չենք ըլլար: Եւ գոհ ենք ըսելու որ Պ. Տամատեանը պատուած կը գտնուինք իւր չընաղ գործը զետեղած ըլլալով՝ Ս. Ղազարու մէջ՝ Այվազովսկիի ծովանկարներուն ճով:

Հ. ՆԵՐՍԷՍ Տ.

ՄԵՐ ԱՐԴԻ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Պոլսահայ քանի մը զրագէտներ. — Թրքահայ մամուլի կեանքէն. — Թուրքիկ ակնարկներ.

Երջանիկ առիթը ունեցայ թուրքիոյ մայրաքաղաքը այցելելու: Պոլիս ինծի շահագրգիռ եղած էր իր մէջի հայ տարրովը, իր հայ գրականութեամբ մանաւանդ: Թրքական բոլոր գաւառներուն կեդրոնն է ան: Իսկ գրականութիւնը արդէն բաւական տարբեր է ուսահայ գրականութենէն: Գր. Զորհրապի դատաստանը՝ այս մասին՝ նշանաւոր է. «Ռուսահայոց գրականութիւնը — կ'ըսէ — իր լեռնաբոյս ծաղկի անծանակ ու թարմ հոտովը բաւած է զմեզ հմայելու համար. մերը՝ (թրքահայոցը) քերմոցի մէջ հասած բոյս մըն է, նրբացած, մեղկացած, հիւանդագին բան մը, որուն օղը պակսելով գոյնն ալ նետած ու հոտը մարած է՝»:

Նոյնը զգացած էի ես ալ. ու յանցանքը բոլորովին շուրջի մթնոլորտին վրայ ձգե-

լու համար՝ կը մնար տեսած ըլլալ մասնաւորապէս Պոլսահայ զրագէտները, որոնց մէջ՝ դժբախտաբար՝ քիչերը միայն յաջողեցայ ճանչնալ մօտէն:

*
* *

Իր սենեակի սկտիլին վրայ, փողոց նայող պատուհանին ճով նստած գտայ ծեռունի բանաստեղծը, որ ժողովուրդին հետ ապրած է, անոր սրտին հետ խօսած: Ո՞վ բերնուց չի գիտեր գոնէ քանի մը հատը «Լոյս և Ստուերք» — «Գարնան Հովեր» հատորիկներէն: Սպիտակ մագերէտ ներքե, նիհար դէմքին մէջ՝ բանաստեղծը աւելի գրաւիչ դարձեր էր: Պիտի ըսէիք թէ՛ ներսը բնակող աղանին, իր հողային ու երկրային մասերը թօթուելով՝ ալ պէտք չունի տողերու՝ մնչելու համար. աւաստի ամբողջովին կ'երեւի ան. ահա թեկերը կը բանայ, պիտի թռչի...